

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2026-yil 3-son

VOLUME 6 / ISSUE 3 / 2026
ISSUE DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.CCJ.63](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.CCJ.63)

ISSN 2181-2179
DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.CCJ](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.CCJ)

**MUASSIS:
TOSHKENT DAVLAT YURIDIK
UNIVERSITETI**

“Kriminologiya va jinoiy odil sudlov” ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Ushbu jurnal O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
Y. Yarmolik, E. Mustafayev, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, K. Abduvaliyeva,
E. Sharipov, X. Yuldasheva, Y. Mahmudov

Musahhih:
R. Yunusova
Texnik muharrir:
U. Sapayev
Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.
Faks: (0371) 233-37-48.
Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz
E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Nashriyot litsenziyasi
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 24-sentabrda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 18.
Adadi: 100. Buyurtma: № 99.

Bosmaxona litsenziyasi
29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY’ATI

BOSH MUHARRIR

Q. Abdurasulova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

Y. Kolenko – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig‘ining birinchi o‘rinbosari

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

D. Bazarova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

MAS‘UL MUHARRIR

Sh. Xaydarov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi mudiri o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI A‘ZOLARI

M. Rustambayev – O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

A. Otajonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

O. Mahkamov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi dotsent v.b., yuridik fanlar doktori

N. Salayev – O‘zbekiston Respublikasi Odil sudlov akademiyasi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

S. Niyozova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

V. Davlyatov – O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi huzuridagi Parlament tadqiqotlari instituti direktorining o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

A. Baratov – Toshkent davlat yuridik universiteti Kriminalistika va sud ekspertizasi sho‘basi mudiri, yuridik fanlar nomzodi

D. Musayev – Bojxona institutining Umumhuquqiy fanlar kafedrasini boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

I. Nikonov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi boshqarma boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

N. Hojiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘quv-uslubiy boshqarma (Registrator ofisi) boshlig‘i

P. Xojabekov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi katta o‘qituvchisi, yuridik fanlar nomzodi

D. Nurumov – Toshkent davlat yuridik universiteti Sud hokimiyati, advokatura va huquqni muhofaza qiluvchi organlar sho‘basi professori, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

**УЧРЕДИТЕЛЬ:
ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Научно-практический журнал «Криминология и уголовное правосудие» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 18 марта 2021 года с удостоверением № 1160.

Журнал создан при сотрудничестве с Правоохранительной академией Республики Узбекистан.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Академии наук Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Е. Ярмолик, Э. Мустафаев, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова, К. Абдувалиева,
Э. Шарипов, Х. Юлдашева, Й. Махмудов

Корректор:

Р. Юнусова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.

Тел.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Факс: (0371) 233-37-48.

Веб-сайт: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1386.

Издательская лицензия от

29.11.2023, № 174625.

Журнал передан в типографию
24.09.2026.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 18. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 99.

Лицензия типографии от

№ 174626, 29.11.2023.

Отпечатано в типографии

Ташкентского государственного
юридического университета.

100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

К. Абдурашулова – профессор сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Е. Коленко – первый заместитель начальника Правоохранительной академии Республики Узбекистан

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Д. Базарова – профессор сектора уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Ш. Хайдаров – заместитель заведующего сектором уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

М. Рустамбаев – начальник Университета общественной безопасности Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

А. Отажонов – профессор сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

О. Махкамов – и. о. доцента сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Н. Салаев – проректор Академии правосудия Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Ниёзова – профессор сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

В. Давлятов – заместитель директора Института парламентских исследований при Законодательной палате Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

А. Баратов – заведующий сектором криминалистики и судебной экспертизы Ташкентского государственного юридического университета, кандидат юридических наук

Д. Мусаев – начальник кафедры общеправовых дисциплин Таможенного института, доктор философии по юридическим наукам, доцент

И. Никонов – начальник управления Администрации Президента Республики Узбекистан, доктор философии по юридическим наукам

Н. Хожиев – начальник учебно-методического управления Ташкентского государственного юридического университета

П. Хожобеков – старший преподаватель сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, кандидат юридических наук

Д. Нурумов – профессор сектора судебной власти, адвокатуры и правоохранительных органов Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

**FOUNDER:
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

The scientific-practical journal "Criminology and Criminal Justice" was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on March 18, 2021, with certificate No. 1160.

This journal was founded in cooperation with the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The journal is included in the list of journals of the Supreme Attestation Commission under the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Yarmolik, E. Mustafaev, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, K. Abduvaliyeva,
E. Sharipov, Kh. Yuldasheva, Y. Makhmudov

Proofreader:
R. Yunusova

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address:
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.

Phone: (0371) 233-66-36,
233-41-09.

Fax: (0371) 233-37-48.

Website: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Subscription index: 1386.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.09.2026.

Paper size: A4. Cond.p.f: 18.

Units: 100. Order: № 99.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Q. Abdurasulova – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

Y. Kolenko – First Deputy Head of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

D. Bazarova – Professor of the Department of Criminal Procedural Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

EXECUTIVE EDITOR

Sh. Khaydarov – Deputy Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

M. Rustambayev – Head of the University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

A. Otajonov – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

O. Mahkamov – Acting Associate Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

N. Salaev – Deputy Rector of the Academy of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Niyozova – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

V. Davlyatov – Deputy Director of the Institute of Parliamentary Research under the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

A. Baratov – Head of the Department of Criminalistics and Forensic Examination of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

D. Musaev – Head of the Department of General Legal Sciences of the Customs Institute, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

I. Nikonov – Head of a Department of the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

N. Hojiyev – Head of the Educational and Methodological Department (Registrar's Office)

P. Khojabekov – Senior Lecturer of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

D. Nurumov – Professor of the Department of Judiciary, Advocacy and Law Enforcement Agencies of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

MUNDARIJA

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Otajonov Abrorjon Anvarovich

JINOYATGA PROVOKATSIYA QILISH INSTITUTINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISHNI
TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI11

Primov Baxtiyor Olim o'g'li

KRIPTO-AKTIVLAR BILAN BOG'LIQ JINOYATLARNING JINOIY-HUQUQIY TARTIBGA
SOLINISHI: XORIJIY TAJRIBA VA MILLIY QONUNCHILIK ISTIQBOLLARI26

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

Xikmatov Aziz Bobonarovich

SO'ROQ QILISHNI TASNIFLASHNING NAZARIY VA PROTSESSUAL-HUQUQIY
MASALALARI33

Qaybar Malik Sungatuli

TRANSCHEGARAVIY YO'NALISHLAR SHAROITIDA TRANSPORT JINOYATLARINI
TERGOV QILISHDA HUQUQNI MUHOFAZA QILUVCHI ORGANLARNING O'ZARO
HAMKORLIGI MUAMMOLARI48

Nosirov Amirxon Bahodir o'g'li

AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANIB SODIR ETILGAN FIRIBGARLIK
JINOYATINI TERGOV QILISHDA TERGOV VA TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATINING
O'ZARO HAMKORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI58

Hasanov Abdulmannon Mamatmurodovich

JINOYAT PROTSESSIDA SUD MUHOKAMASI BOSQICHIDA JABRLANUVCHI VA
FUQAROVIIY DA'VOGARGA MALAKALI YURIDIK YORDAM KO'RSATISH
KAFOLATLARI69

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

Umarov Rustam Zulfukarovich

"MARKAZIY OSIYO – KOREYA RESPUBLIKASI" FORMATINING XALQARO-HUQUQIY
INSTITUTIONALLASHUVI79

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

Xomidov Shuxrat Gafurjonovich

KORRUPSIYA VA JINOIY DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISH: BOG'LIQLIK VA
FARQLASH MEZONLARI95

Ahmadov Alimardon Ahmadovich

CHEGARALARARO AKTIVLARNI QAYTTARISHDA GLOBE TARMOG'INING O'RNI:
INSTITUTSIONAL TUZILISH, HUQUQIY CHEKLOVLAR VA MINTAQAVIY HAMKORLIK 105

**12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMDAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH.
PROBATSIIYA FAOLIYATI**

Abdullayev Akbarjon Azamovich

TOSHKENT SHAHRINING KRIMINOGEN VAZIYATINI MONITORING QILISH BO'YICHA
GEOINFORMATSION XARITASINING DASTURIY TA'MINOTINI YARATISH VA
FAZOVIIY-TOPOGRAFIK TAHLIL USULLARI 117

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

Tairova Gulmira Murodjonovna

JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHISH TIZIMI VA UNING AYRIM MODELLARI 123

Allambergenov Islambek Sadatdinovich, Ibragimova Gozzal Maratovna

KIBERTAHIDDLAR TRANSFORMATSIYASI SHAROITIDA O'ZBEKISTON
RESPUBLIKASIDA KIBERFIRIBGARLIKKA QARSHI KURASHISH TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH 132

Xursanov Shamsiddin Allamurod o'g'li

KORRUPSIYANING OLDINI OLIISHDA SUN'IY INTELLEKTNI QO'LLASHNING
O'ZIGA XOS JIHATLARI 147

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Отажонов Абдоржон Анварович

ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ИНСТИТУТА ПРОВОКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ11

Примов Бахтиёр Олим угли

УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ
С КРИПТОАКТИВАМИ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ
НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА26

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

Хикматов Азиз Бобонарович

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРОЦЕССУАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ КЛАССИФИКАЦИИ
ДОПРОСА33

Кайбар Малик Сунгатулы

ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ
ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ТРАНСПОРТНЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В УСЛОВИЯХ
ТРАНСГРАНИЧНЫХ МАРШРУТОВ48

Носиров Амирхон Баходир угли

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДСТВЕННЫХ
ОРГАНОВ И ОРГАНОВ, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИХ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНУЮ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ МОШЕННИЧЕСТВА
С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ58

Хасанов Абдулманнон Маматмуродович

ГАРАНТИИ ОКАЗАНИЯ КВАЛИФИЦИРОВАННОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ
ПОМОЩИ ПОТЕРПЕВШЕМУ И ГРАЖДАНСКОМУ ИСТЦУ НА СТАДИИ СУДЕБНОГО
РАЗБИРАТЕЛЬСТВА В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ69

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

Умаров Рустам Зульфукарович

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ ФОРМАТА
«ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ – РЕСПУБЛИКА КОРЕЯ»79

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

Хомидов Шухрат Гафуржонович

КОРРУПЦИЯ И ЛЕГАЛИЗАЦИЯ ПРЕСТУПНЫХ ДОХОДОВ: ВЗАИМОСВЯЗЬ И
КРИТЕРИИ РАЗГРАНИЧЕНИЯ95

Ахмадов Алимардон Ахмадович

СЕТЬ GLOBE В ТРАНСГРАНИЧНОМ ВОЗВРАТЕ АКТИВОВ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ
УСТРОЙСТВО, ПРАВОВЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ И РЕГИОНАЛЬНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО 105

12.00.14 – ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ. ПРОБАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Абдуллаев Акбаржон Азамович

РАЗРАБОТКА ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГЕОИНФОРМАЦИОННОЙ
КАРТЫ МОНИТОРИНГА КРИМИНОГЕННОЙ ОБСТАНОВКИ В ГОРОДЕ ТАШКЕНТЕ И
МЕТОДЫ ПРОСТРАНСТВЕННО-ТОПОГРАФИЧЕСКОГО АНАЛИЗА 117

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

Таирова Гулмира Муроджоновна

СИСТЕМА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ И НЕКОТОРЫЕ ЕЁ МОДЕЛИ 123

Алламбергенов Исламбек Садатдинович, Ибрагимова Гоззал Маратовна

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КИБЕРМОШЕННИЧЕСТВУ
В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ КИБЕРУГРОЗ 132

Хурсанов Шамсиддин Алламурад угли

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА
В ПРЕДУПРЕЖДЕНИИ КОРРУПЦИИ 147

CONTENTS

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

Otajonov Abrorjon Anvarovich

PROSPECTS AND IMPROVEMENT OF THE REGULATION OF THE INSTITUTION
OF CRIME PROVOCATION11

Primov Bakhtiyor Olim ugli

CRIMINAL LAW REGULATION OF CRIMES RELATED TO CRYPTO-ASSETS:
FOREIGN EXPERIENCE AND PROSPECTS OF NATIONAL LEGISLATION26

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

Hikmatov Aziz Bobonarovich

THEORETICAL AND PROCEDURAL-LEGAL ISSUES OF CLASSIFYING INTERROGATION33

Kaybar Malik Sungatuli

PROBLEMS OF INTERACTION BETWEEN LAW ENFORCEMENT AGENCIES
IN INVESTIGATING TRANSPORT CRIMES UNDER TRANSBOUNDARY ROUTE
CONDITIONS48

Nosirov Amirkhon Bahodir ugli

ISSUES OF IMPROVING THE INTERACTION BETWEEN INVESTIGATIVE
AUTHORITIES AND OPERATIONAL-SEARCH ACTIVITIES IN THE INVESTIGATION
OF FRAUD CRIMES COMMITTED USING INFORMATION TECHNOLOGIES58

Khasanov Abdulmannon Mamatmurodovich

GUARANTEES FOR PROVIDING QUALIFIED LEGAL ASSISTANCE TO THE
VICTIM AND CIVIL PLAINTIFF AT THE STAGE OF TRIAL IN CRIMINAL
PROCEEDINGS69

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

Umarov Rustam Zulfukarovich

INTERNATIONAL LEGAL INSTITUTIONALIZATION OF THE “CENTRAL ASIA –
REPUBLIC OF KOREA” FORMAT79

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

Khomidov Shukhrat Gafurjonovich

CORRUPTION AND MONEY LAUNDERING: CORRELATION AND DIFFERENTIATION
CRITERIA95

Ahmadov Alimardon Akhmadovich

THE GLOBE NETWORK IN CROSS-BORDER ASSET RECOVERY: INSTITUTIONAL DESIGN, LEGAL LIMITS AND REGIONAL COOPERATION	105
--	-----

12.00.14 – CRIME PREVENTION. ENSURING PUBLIC SAFETY. PROBATION ACTIVITY

Abdullaev Akbarjon Azamovich

DEVELOPMENT OF GEOINFORMATION MAP SOFTWARE FOR MONITORING THE CRIMINOGENIC SITUATION OF TASHKENT CITY AND METHODS OF SPATIAL-TOPOGRAPHIC ANALYSIS	117
---	-----

12.00.15 – CRIMINOLOGY

Tairova Gulmira Murodjonovna

CRIME CONTROL SYSTEM AND ITS CERTAIN MODELS	123
---	-----

Allambergenov Islambek Sadatdinovich, Maratovna Gozzal Ibragimova

IMPROVING THE ANTI-CYBER FRAUD SYSTEM IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN UNDER CONDITIONS OF TRANSFORMATION	132
---	-----

Khursanov Shamsiddin Allamurod ugli

SPECIFIC FEATURES OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PREVENTING CORRUPTION	147
--	-----

Kelib tushgan / Получено / Received: 06.07.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 02.09.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.09.2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.ccj.63001>

UDC: 343.54(045)(575.1)

JINOYATGA PROVOKATSIYA QILISH INSTITUTINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISHNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Otajonov Abrorjon Anvarovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga
qarshi kurashish sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3812-5696>

e-mail: abror_otajonov@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada jinoyat huquqi tizimida jinoyatga provokatsiya qilish institutining huquqiy tabiati, uning yuridik mohiyati va qonunchilikda tartibga solish muammolari atroflicha tahlil qilingan. Muallif tomonidan jinoyatga provokatsiya qilish tushunchasining nazariy asoslari, uning ishtirokchilik institutidan farqli jihatlar hamda xorijiy davlatlar (AQSH, Germaniya, Ispaniya, Fransiya va MDH mamlakatlari) tajribasi qiyosiy o'rganilgan. Tadqiqot jarayonida Inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudining qarorlari va milliy sud amaliyotidagi muammoli holatlarga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada provokatsiyani jinoyatchilikka qarshi kurashishning samarali metodi va qonunga xilof qilmish sifatida farqlash mezonlari ishlab chiqilgan. Ilmiy bahs-munozaralar asosida muallif jinoyatga provokatsiya qilishni ishtirokchilik doirasida ko'rib chiqishning noto'g'ri ekanligini asoslab bergan. Maqola yakunida O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksini takomillashtirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ilgari surilgan. Jumladan, Jinoyat kodeksini provokatsiya tushunchasini belgilovchi, uning jinoiyligini istisno etuvchi hamda tegishli javobgarlikni belgilovchi normalar bilan to'ldirish taklif etilgan.

Kalit so'zlar: jinoyatga provokatsiya qilish, ishtirokchilik, dalolatchilik, qilmishning jinoiyligini istisno qiladigan holatlar, tezkor-qidiruv faoliyati, jinoiy javobgarlik, inson huquqlari, sun'iy dalillar

ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНСТИТУТА ПРОВОКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Отажонов Абдоржон Анварович,

доктор юридических наук, профессор
сектора уголовного права, криминологии
и противодействия коррупции

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В настоящей статье всесторонне проанализированы правовая природа института провокации преступления в системе уголовного права, его юридическая сущность, а также проблемы законодательного регулирования. Автором исследованы теоретические основы понятия провокации преступления, её отличительные особенности от института соучастия, а также проведён сравнительно-правовой анализ опыта зарубежных государств (США, Германии, Испании, Франции и стран СНГ). В ходе исследования особое внимание уделено решениям Европейского суда по правам человека и проблемным вопросам национальной судебной практики. В статье разработаны критерии разграничения провокации как допустимого метода противодействия преступности и как противоправного деяния. На основе научных дискуссий автор обосновывает ошибочность рассмотрения провокации преступления в рамках института соучастия. В конце статьи выдвинуты предложения и рекомендации, направленные на совершенствование Уголовного кодекса Республики Узбекистан. В частности, предложено дополнить его нормами, определяющими понятие провокации, исключающими её преступность и устанавливающими ответственность.

Ключевые слова: провокация преступления, соучастие, подстрекательство, обстоятельства, исключающие преступность деяния, оперативно-розыскная деятельность, уголовная ответственность, права человека, искусственные доказательства

PROSPECTS AND IMPROVEMENT OF THE REGULATION OF THE INSTITUTION OF CRIME PROVOCATION

Otajonov Abrorjon Anvarovich,

Professor of the Department of Criminal Law,
Criminology, and Anti-Corruption,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Science in Law

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the legal nature of the institution of incitement to crime within the criminal law system, its legal essence, and the challenges of legislative regulation. The author comparatively examines the theoretical foundations of the concept of incitement to crime, its differences from the institution of participation, and the experience of foreign countries (USA, Germany, Spain, France, and CIS countries). In the course of the study, special attention is paid to the decisions of the European Court of Human Rights and problematic situations in national judicial practice. The article develops criteria for distinguishing provocation as an effective method of combating crime and as an unlawful act. Based on scientific debates, the author justified the incorrectness of considering the provocation of a crime within the framework of complicity. At the end of the article, it is aimed at improving the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. In particular, proposals and recommendations have been put forward to supplement the concept of provocation with norms that exclude its criminality and establish liability.

Keywords: provocation to crime, complicity, instigation, circumstances excluding criminality, operational-search activity, criminal liability, human rights, artificial evidence

Kirish

Zamonaviy huquqiy davlatchilik va qonun ustuvorligi tamoyillari qaror topgan sharoitda shaxsning huquq va erkinliklarini jinoiy tajovuzlardan himoya qilish bilan birga, davlatning jinoyatchilikka qarshi kurashish faoliyatining adolatli hamda qonuniy bo'lishini ta'minlash bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, so'nggi yillarda sud-huquq islohotlari doirasida dalillarning maqbulligi va tezkor-qidiruv tadbirlarining xolisligi masalasiga alohida e'tibor qaratilayotgan bir paytda, jinoyatga provokatsiya qilish kabi murakkab va ko'p qirrali hodisani qonunchilikda tartibga solish muammosi anchadan beri qizg'in muhokama qilib kelinmoqda. O'tkazilgan sotsiologik so'rovlar va so'nggi yillardagi statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatmoqdaki, korrupsiya va giyohvandlik vositalari bilan bog'liq jinoyat ishlari bo'yicha chiqarilgan oqlov hukmlarining qariyb 15–20 %ida huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlari tomonidan fuqarolarni jinoyatga provokatsiya qilish yoki dalillarni sun'iy yaratish holatlari aniqlangan. Ushbu raqamlar jinoyatga provokatsiya qilish muammosi nafaqat nazariy doiradagi, balki inson taqdiri va huquqlariga bevosita daxldor bo'lgan masala ekanligini ko'rsatadi.

Ushbu maqolaning maqsadi jinoyatga provokatsiya qilish institutining yuridik tabiatini ilmiy tahlil qilish, uning jinoyatda ishtirokchilik institutidan farqli jihatlarini yoritish hamda uni qonunchilikda tartibga solish orqali odil sudlovni ta'minlashga qaratilgan amaliy, huquqiy yechimlarni ishlab chiqishdan iborat. Shuni ta'kidlash kerakki, mazkur masalani yechishda huquqshunos olimlar turli yondashuvlarni ilgari surishgan. Xususan, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, S.N. Radachinskiy va O.A. Dizer kabi tadqiqotchilar provokatsiyani qasddan sodir etiladigan mustaqil jinoiy qilmish sifatida tahlil qilishgan bo'lsa, S.A. Yakubov, R. Kabulov kabi olimlar uni ishtirokchilik doirasida ko'rib chiqishga harakat qilishgan. Biroq tadqiqot usullari doirasida har ikki yondashuv ham to'liq qonuniy yechim bera olmasligi aniqlangan. Shuni afsus bilan ta'kidlash joizki, hozirgi vaqtga qadar jinoyat-huquqiy fanda jinoyatga provokatsiya qilishning yuridik tabiati va uning jinoyat huquqi tizimidagi o'rni borasida yagona ilmiy qarash shakllanmagan.

Binobarin, provokatsiyaning huquqiy mohiyati masalasi, birinchi navbatda, ushbu hodisaga to'g'ri va xolis jinoyat-huquqiy baho berish hamda inson huquqlarini samarali himoya qilish uchun muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Zero, provokatsiya nafaqat alohida shaxsning taqdiriga, balki butun boshli odil sudlov tizimining obro'-e'tiboriga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omil hisoblanadi. Maqolada belgilangan asosiy maqsadga erishish asnosida, jinoyatga provokatsiya qilish institutini qonunchilik tajribasi va nazariy manbalar asosida tizimli tahlil qilish, jinoyatda ishtirokchilikdan farqlovchi mezonlarni belgilash hamda milliy qonunchilik normalarini takomillashtirish yuzasidan takliflar ishlab chiqildi.

Jinoyat huquqi nazariyasida jinoyatga provokatsiya qilish masalasi mavjud manbalar tahliliga ko'ra, quyidagi asosiy jihatlarida ko'rib chiqiladi: 1) ishtirokchilik institutiga nisbatan, ayniqsa, dalolatchilik bilan o'zaro bog'liqlikda; 2) qilmishning jinoiyligini istisno qiladigan holat sifatida; 3) provokatsiya qilingan shaxsga jazoni yengillashtiruvchi holat sifatida; 4) provokator uchun jazoni og'irlashtiruvchi holat sifatida; 5) jinoyatchilikka qarshi kurashning samarali metodi sifatida (bunda provokatsiya jinoyatlarni fosh etish va ularga chek qo'yish vositasi sifatida qo'llaniladi).

Mavjud amaliyotni o'rganish va tahlillar natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ravishda qonunchilikda "majburiy provokatsiya" holatlarini mustahkamlash taklif etilgan bo'lib, bunda provokator vazifasini odatda tezkor-qidiruv tadbirlarini amalga oshirishga vakolatli shaxslar bajaradi. Ular provokatsiya qilinayotgan shaxs tomonidan yashirin jinoiy qilmishlar sodir

etilishini fosh etish hamda kelgusida ularga chek qo'yish maqsadida, ushbu shaxsni yangi jinoyat sodir etishga undaydi va bunda ehtimoliy huquqiylik shartlariga rioya etishga harakat qiladi. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 25-dekabrda "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-344-son Qonunining 17-moddasida (tezkor-qidiruv faoliyatidagi cheklovlar) tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarning "fuqarolarni huquqbuzarliklar sodir etishga og'dirishi va undashi" bevosita taqiqlanishi huquqiy jihatdan mustahkamlangan. Biroq so'nggi yillarda ilmiy hamjamiyatda jinoyat qonunchiligida provokatsiya qilingan shaxs tomonidan sodir etilgan qilmishning jinoiyligini istisno qiluvchi holatni – "jinoyatni uning provokatsiyasi natijasida sodir etish" institutini joriy etish imkoniyati yuzasidan munozaralar paydo bo'ldi. Bu esa, o'z navbatida, qonunchilikda mazkur institutning nazariy va huquqiy asoslarini davr talablaridan kelib chiqqan holda qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Ayni paytda, amaliyotda dalillar yig'ish jarayonida odil sudlov doirasida inson huquqlarining qo'pol ravishda buzilishi va sun'iy dalillar yaratish kabi jiddiy to'siq va huquqiy muammolar yuzaga kelayotganligini e'tirof etish lozim. Xususan, mazkur ilmiy-amaliy munozaralar Inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudining tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazishda, ayniqsa, tezkor eksperiment va nazorat ostida xarid qilish tadbirlari jarayonida jinoyatga provokatsiya qilish oqibatida adolatli sud muhokamasi huquqining buzilishi yuzasidan chiqargan ko'plab pretsedent qarorlari natijasida yanada rivojlandi. Yevropa sudining pozitsiyasiga ko'ra, agar davlat organlarining faoliyati jinoyat sodir etishga avvaldan moyil bo'lmagan shaxsni sun'iy ravishda jinoyatga undashga qaratilgan bo'lsa, bunday holatda olingan barcha dalillar nomaqbul deb topilishi shart.

Mazkur tadqiqot doirasida huquqiy fanlarda keng qo'llaniladigan ilmiy metodlar bo'lgan ilmiylik, xolislik, tizimlilik, xronologik uslub, huquqiy taqqoslash uslubi, analiz-sintez, induksiya-deduksiya va boshqa qator zamonaviy ilmiy metodlardan foydalanildi. Xususan, huquqiy taqqoslash uslubi orqali xorijiy davlatlar amaliyoti qiyosiy o'rganilgan bo'lsa, tizimlilik va induksiya-deduksiya metodlari yordamida provokatsiyaning jinoyat huquqi institutlari tizimidagi o'rni va mohiyati mantiqiy jihatdan ochib berildi. Qo'llangan mazkur kompleks metodologiya olingan ilmiy natijalarning haqqoniyligini hamda kelgusida taklif etilayotgan huquqiy normalarning asoslilikini ta'minlashga xizmat qildi.

Asosiy qism

Olib borilgan tadqiqotning mazmuni shuni tasdiqlaydiki, jinoyatga provokatsiya qilish hodisasi murakkab va ko'p qirrali bo'lib, uni jinoyatda ishtirokchilik instituti doirasida cheklab qo'yish mantiqsizlikdir. Tadqiqot metodologiyasi sifatida huquqiy taqqoslash, analiz-sintez va tizimli yondashuv tanlangani tasodif emas, negaki bu metodlar tadqiqot obyekti – provokatsiya jarayoni va uning oqibatlarini turli huquqiy tizimlar (AQSH, Yevropa, MDH) doirasida har tomonlama, xolis ochib berishga xizmat qildi. Obyektni tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar dinamikasi tahliliga yuzlanadigan bo'lsak, sud statistikasi ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi yillarda poraxo'rlik va giyohvandlik vositalari savdosiga oid ishlarda jinoyatga undash motivlari sud muhokamasida ko'p bora shubha ostiga olinmoqda. Olingan ilmiy-amaliy natijalarning samaradorligi va haqqoniyligi shunda namoyon bo'ladiki, tadqiqot jarayonida provokatsiyani ishtirokchilikdan farqlash mezonlari hamda qilmishning jinoiyligini istisno qiluvchi holat sifatidagi o'rni belgilab berildi. Ushbu o'rinda dalillarni faktlar asosida tahlil qilib, o'z fikrimizni asoslantirishga harakat qilamiz. Biz ayrim huquqshunos olimlarning provokatsiyani jinoyatda ishtirokchilikning turi sifatida baholashlarini inkor etamiz. Sababi provokatorda jinoyat sodir etishga bo'lgan yagona jinoiy maqsad mavjud bo'lmaydi, uning

maqsadi jinoyatni fosh etishga qaratiladi. Tadqiqot davomida yuzaga kelgan asosiy muammo shundan iborat bo'ldiki, qonunchilikda "qonuniy harakat" va "noqonuniy undash" o'rtasidagi huquqiy chegara mavjud emas. Turli metodlarni solishtirish natijasida shunday xulosaga keldikki, qonunchilikdagi bu bo'shliqni faqat maxsus huquqiy normani ishlab chiqish orqaligina yechish mumkin.

Ta'kidlash kerakki, jinoyat qonunchiligida provokatsiya tushunchasining aniq mustahkamlanmaganligi, fikrimizcha, ko'p jihatdan provokatsiyani jinoyatda ishtirokchilik institutidan, xususan, jinoyat sodir etishga dalolat qilishdan farqlash masalasining amalda hal etilmagani tufayli murakkablashgan. Ushbu muammo qisman O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining poraxo'rlik jinoyatlariga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risidagi qarorida berilgan tushuntirishlarida hal qilinadi. Unda provokatsiya tushunchasi to'g'ridan to'g'ri berilmagan bo'lsa-da, lekin qonunchilikni to'g'ri va bir xilda qo'llash maqsadida huquqning ayrim masalalariga aniqlik kiritilgan. Ya'ni unda tushuntirilishicha, "boshqa shaxsga pora berish yo'li bilan istalgan harakat yoki harakatsizlikka erishishni taklif qilgan shaxs pora beruvchi tariqasida javobgar bo'ladi, pora uchun harakatni bajarishga kelishgan va porani topshirgan shaxs esa pora berishda ishtirokchi tariqasida javobgar bo'lishi lozim. Agarda u taklifning mohiyatini bilgan holda porani faqatgina taqdim etsa, uning harakati poraxo'rlikda vositachilik tariqasida tavsiflanishi kerak" (Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, 1999).

Shu bilan birga, ko'pincha amaliyotda bunday harakatlar "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi Qonun talablarini qo'pol ravishda buzgan holda sodir etiladi va mansabdor shaxsning bevosita roziligi yoki taklifi bilan pora berishdan iborat bo'ladi. Agar bunday rozilik yoki taklif ushbu shaxslarni boylik olishga undash natijasida olingan bo'lsa, huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimlarining sun'iy aralashuvisiz ularda bunday boylikni olishga nisbatan qasd yuzaga kelmagan hamda jinoyat umuman sodir etilmagan bo'lar edi (Sidorenko, 2014, pp. 154–158). Ushbu holatlarda mansabdor shaxs tomonidan pul, qimmatli qog'ozlar yoki boshqa mulkning qabul qilinishi jinoiy jazolanadigan qilmish sifatida baholanishi mantiqan va qonunan mumkin emas.

Qayd etish joizki, hozirgi kunda jinoyat huquqi fanida jinoyatga provokatsiya qilish masalasida olimlar o'rtasida yagona fikrlar mavjud emas. Jumladan, S.N. Radachinskiy fikricha, provokatsiya bu aybdorning boshqa shaxsning kamsitish, shantaj qilish yoki ayblovning sun'iy dalillarini yaratish maqsadida jinoyatning barcha tashqi belgilariga ega bo'lgan xulq-atvorini modellashtirishga qaratilgan qasddan sodir etilgan bir tomonlama faoliyatidir (Radachinskiy, 2011, p. 12). O.A. Dizer fikricha esa jinoyatga provokatsiya qilishning maqsadi har doim provokatsiyaga uchragan shaxsni jinoiy javobgarlikka tortish hisoblanadi. Shantaj jinoyatga provokatsiya qilishning maqsadi sifatida ko'rib chiqilishi mumkin emas. Ushbu o'ziga xos belgilar asosida jinoyatga provokatsiya qilish tushunchasini quyidagicha shakllantirish mumkin: "Jinoyatga provokatsiya qilish – shaxsni jinoiy javobgarlikka tortish maqsadida uni jinoyat sodir etishga undash" (Dizer, 2012, p. 9).

S.A. Yakubov provokatorning harakatlari jinoyatda ishtirokchilik turi sifatida qaralishi va Jinoyat kodeksining 28-moddasiga (dalolatchi) muvofiq kvalifikatsiya qilinishi kerak deb hisoblaydi. U bu borada o'z fikrini shunday bildirgan: "... provokator, garchi u jinoyatchini jinoyat tugagunga qadar fosh qilgan bo'lsa-da, jinoyat sodir etishga dalolatchi sifatida qaralishi kerak" (Yakubov, 2007, p. 27). Biroq u tomondan provokatorda ishtirokchilikning subyektiv tomoni belgilari mavjud emasligi inobatga olinmagan (Moiseenko, 2014, p. 144). Yuqoridagi holatlarni tahlil qilib, biz S.A. Yakubovning fikrini inkor etamiz va qo'llab-

quvvatlamaymiz. Bizningcha, dalolatchi o'zining jinoiy harakatlari natijasida jinoyatning oxiriga yetishidan va jinoiy oqibat kelib chiqishidan bevosita manfaatdor bo'ladi. Provokatorlarda esa bunday maqsadlar bo'lmaydi. Uning asl maqsadi – jinoiy harakatni oxiriga yetkazish emas, balki shaxsni fosh etish uchun sun'iy vaziyat yaratish. S.A. Yakubovning yondashuvi jinoyatda ishtirokchilikning huquqiy belgilariga zid keladi, chunki provokator jinoiy natijani emas, balki aynan jinoyatning fosh etilishini xohlaydi.

Umumiy ma'noda qayd etish kerakki, provokatsiya aslida xoinlikka asoslangan xulq-atvor bo'lib, kimnidir o'zi uchun o'ta og'ir oqibatlarga olib kelishi muqarrar bo'lgan harakatlarga undash hisoblanadi. Mazkur ta'rif terminning umumiste'moldagi ma'nosini tushunishga imkon beradi, biroq huquqiy voqelikka nisbatan qo'llanganda u jiddiy yuridik aniqlik kiritishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, quyidagi mazmundagi ta'rifni taklif etish maqsadga muvofiq ko'rinadi: "Provokatsiya ijtimoiy normalarni buzuvchi qilmishni sodir etishga qasddan undash bo'lib, undan ko'zlangan maqsad ushbu qoidabuzarlik faktidan keyinchalik provokatsiya qilinayotgan shaxs manfaatlariga qarshi foydalanishdir".

Shu jihatdan provokatsiyaning asosiy belgilari quyidagilardan iborat.

1) undashning qasddan sodir etilishi va o'ziga xos maqsadga egaligi: provokatsiya qilinayotgan shaxs tomonidan ijtimoiy normalarning buzilish faktidan uning manfaatlariga qarshi ongli ravishda foydalanish. Mazkur foydalanish faqatgina provokatsiya qilinayotgan shaxsni jinoiy javobgarlikka tortish bilan cheklanib qolmaydi, balki qilmish sodir etilganligi faktini oshkor qilish bilan qo'rqitishni, javob tariqasidagi jismoniy zo'ravonlikni yoki provokatsiya qilinayotgan shaxsga boshqacha tarzda zarar yetkazishni ham bevosita nazarda tutishi mumkin;

2) provokatsiya qilinayotgan shaxs qilmishining xususiyati. Provokatsiya o'z mohiyatiga ko'ra provokatsiya qilinayotgan shaxsda xulq-atvor modelini erkin tanlash imkoniyati qisman mavjudligini nazarda tutadi. Agar shaxsni o'z harakatlarini boshqarish imkoniyatidan mutlaqo mahrum etadigan ta'sir (masalan, yengib bo'lmas jismoniy majburlash) o'tkazilgan bo'lsa, bu huquqiy jihatdan provokatsiya deb hisoblanmaydi;

3) provokatsiya qilinayotgan shaxsning qilmishi ijtimoiy normalarni buzadi, u yoki bu ijtimoiy muhitda qoralanadigan hisoblanadi. Shunga ko'ra, mazkur qilmish har doim ham jinoyat bo'lishi shart emas, u ma'muriy huquqbuzarlik, axloqsiz xatti-harakat, siyosiy jihatdan nomaqbul harakat va hokazolar ko'rinishida bo'lishi ham mumkin;

4) provokatsiya qilinayotgan shaxsning qilmishi provokatsiya qiluvchi shaxsning qasddan undovchi ta'siri natijasi hisoblanadi, ya'ni ular o'rtaida shunchaki shartli emas, balki aniq sababiy bog'lanish mavjud bo'ladi. Shunday qilib, provokatsiya qilinayotgan shaxsning kelgusidagi qilmishiga shunchaki rozilik berish, uni ma'qullash yoki uni sodir etish uchun qulay sharoitlar yaratishning o'zi yuridik jihatdan provokatsiya deb hisoblanishi mumkin emas.

Bundan tashqari, provokatsiya usullari amaliyotda turlicha bo'lishi mumkin: taklif, maslahat, iltimos, moddiy manfaatlar va'da qilish yoki taqdim etish, zarar yetkazish (hayoti, sog'lig'i, mulki, sha'ni, qadr-qimmat, obro'si, qonuniy manfaatlariga) bilan qo'rqitish yoki haqiqatda shunday zarar yetkazish. Bu vosita va usullarning har biri bevosita provokatsiyaning ijtimoiy xavflilik darajasini belgilaydi hamda qilmishni kvalifikatsiya qilish jarayonida muhim o'rin tutadi.

Xorijiy davlatlar jinoyat qonunchiligini tahlil qilganda shunga amin bo'lamizki, ularda jinoyatga provokatsiyani huquqiy tartibga solish o'ziga xos tarzda huquqiy yechimlar orqali ko'rib chiqiladi. Xususan, AQSH, Ispaniya, Germaniya, Fransiya kabi mamlakatlar jinoyat

huquqida provokatsiya hodisasi keng rivojlangan va qonunchilikda mustahkamlangan. AQSHning Namunaviy jinoyat kodeksi provokatsion faoliyatga quyidagicha batafsil ta'rif beradi: "Qonun ijrosini amalga oshiruvchi mansabdor shaxs yoki shunday shaxs bilan hamkorlik qiluvchi shaxs, agar huquqbuzarlik sodir etilganligi haqida dalillar olish maqsadida boshqa shaxsni ishontirish yoki undash metodlarini qo'llash orqali ushbu huquqbuzarlikni sodir etishga undasa yoki rag'batlantirsa, bunday harakatlar provokatsiya hisoblanadi. Bunda qo'llanilgan metodlar ushbu huquqbuzarlikni sodir etishga tayyor bo'lgan shaxslardan tashqari boshqa shaxslar tomonidan ham sodir etilishining jiddiy xavfini yaratishi kerak" (Kozochkin, 2025, p. 189). Ya'ni Amerika qonunchiligi talqiniga ko'ra provokatsiya bu mansabdor shaxsning boshqa shaxsni huquq-tartibotga tajovuz qiluvchi xulq-atvorga undaydigan yoki rag'batlantiradigan harakatlaridir.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, AQSHda provokatsiya huquqiy va g'ayrihuquqiy turlarga bo'linadi. Birinchisi deganda, jinoyatlarni fosh etishning samarali metodi sifatidagi qonuniy provokatsiya tushuniladi, undan mamlakatning deyarli barcha huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalari keng foydalanadi. G'ayrihuquqiy provokatsiya esa jinoiy jazolanadigan qilmishdir. Masalan, boshqa shtatlar uchun andoza bo'lgan Nyu-York shtati Jinoyat kodeksining 40.05-moddasida belgilanishicha, agar tegishli huquqni muhofaza qiluvchi organ mansabdor shaxsi boshqa shaxsni ishontirish yoki undash metodlarini qo'llash orqali jinoyat sodir etishga undasa yoki rag'batlantirsa va bu boshqa (begunoh) shaxslar tomonidan tajovuz sodir etilishining jiddiy xavfini yaratsa, bunday harakatlar noqonuniy provokatsiya yoki "tuzoqqa tushirish" deb baholanadi, bu esa, o'z navbatida, jinoyat hisoblanadi (Krylova et al., 2023, p. 152).

Germaniyada esa provokatsiya tushunchasi politsiyaning turli ichki idoraviy normativ hujjatlarida tartibga solingan va mustahkamlangan. Ularda provokatsiya jarayoni – jinoyatchilarni qo'lga olish va tezkor fosh etish vazifasini yengillashtirish maqsadida, jinoyatga tayyorgarlik ko'rayotgan shaxsni aynan o'zi uchun noqulay sharoitlarda harakat qilishga majbur qilishga intilish sifatida namoyon bo'ladi (Narmanova, 2025, p. 14). Bu tizimda huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimi javobgarlikka tortilmaydi, chunki uning qasdi jinoyat sodir etishga emas, balki undan ko'ra xavfliroq oqibatlarining oldini olishga qaratilgan huquqiy harakat deb hisoblanadi. Provokatsiya qilingan shaxs, o'z navbatida, agar maxsus vakolatli yoki unga ko'maklashayotgan shaxs o'z provokatsion harakatlari bilan jinoyatchiga shu qadar kuchli ta'sir o'tkazgan bo'lsa, uning jinoiy niyatdagi shaxsiy hissiy ularning undovchi xulq-atvori bilan solishtirganda ikkinchi darajali holatga o'tib qolgan bo'lsa, bunday vaziyatda u jinoiy ta'qibga uchramaydi (Nematov, 2008, p. 7).

Ispaniya Jinoyat kodeksi provokatsiya tushunchasini bir oz boshqacharoq, torroq doirada ko'rib chiqadi. Bu yerda u ommaviy axborot vositalari: matbuot, radio yoki ommaviy ma'lumot tarqatishga yordam beradigan boshqa shu kabi vositalar orqali yoxud odamlar to'plangan joyda shaxslarni bevosita jinoyat sodir etishga undash sifatida namoyon bo'ladi (Republic of Spain, 1995). Ya'ni uning huquqiy mohiyati asosan boshqa shaxslarni jinoyat sodir etishga ommaviy ravishda ochiq dalolatchilik qilish tushunchasiga borib taqaladi.

Fransiya jinoyat qonunchiligi o'ziga xos tarzda provokatsiyani aynan jinoyat sodir etishga dalolat qilish usuli, boshqacha aytganda, ishtirokchilikning bir turi sifatida ko'rib chiqadi. Fransiya JKning 121-7-moddasi 2-abzasiga muvofiq, sovg'alar, va'dalar, tahdidlar, talablar, hokimiyat yoki vakolatlarni suiiste'mol qilish orqali jinoyatni provokatsiya qilgan shaxs so'zsiz jinoyat ishtirokchisi (ya'ni provokator sifatida) hisoblanadi (French Republic, 1994). Bunda provokatsiya to'laqonli jinoyat deb topilishi uchun bir qancha muhim shartlar mavjud bo'lishi kerak: provokatsiya yuqoridagi moddada mustahkamlangan qat'iy vositalar va usullar

bilan amalga oshirilishi; ijrochini jinoyat sodir etishga bevosita, maqsadli majbur qilish va bu aynan unga qaratilgan bo'lishi; provokatsiya natijasining mavjud bo'lishi (Fransiya JKning I bobida ko'rsatilgan ayrim jinoyatlardan tashqari holatlarda). Ushbu turli xil xorijiy ilmiy-huquqiy yondashuvlar tahlili shuni ishonchli namoyon etadiki, xorijiy amaliyotda provokatsiyaning ishtirokchilikdan farqlovchi mezonlari asosan ularning milliy huquqiy prinsiplariga mos ravishda belgilanadi hamda ularning amaliy tajribasini solishtirish bevosita bizning milliy qonunchilikni takomillashtirish yo'nalishlarini aniq belgilashga xizmat qiladi.

MDH mamlakatlari, jumladan Belarus, Qozog'iston, Ukraina va boshqalarning amaldagi jinoyat kodekslarida ham provokatsiya haqida O'zbekiston qonunchiligiga mazmunan o'xshash normalar mavjud. Sobiq Ittifoq davlatlari orasida faqatgina Rossiya Federatsiyasi (JKning 304-modda) (Russian Federation, 1996) va Gruziya (JKning 145-modda) o'z Jinoyat kodekslarida har qanday shakldagi jinoyatga provokatsiya qilishni bevosita jinoiy jazolanadigan mustaqil qilmish deb tan oladi (Republic of Georgia, 1999). Ushbu muhim masala bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganib, O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligiga ham provokatsiya haqidagi maxsus normalarni kiritish obyektiv zarur degan huquqiy xulosaga kelish mumkin.

Milliy huquqshunos olimlar ushbu yuridik hodisani qanday ko'rib chiqish kerakligi borasida turli fikrdalar. Ba'zi olimlar (R. Kabulov, M.X. Rustambayev, S.A. Yakubov va boshqalar) provokatsiyani xuddi Fransiyadagidek, ya'ni ishtirokchilikning ajralmas shakli sifatida ko'radi. Ularning fikricha, barcha provokatsion harakatlar O'zbekiston JKning 28-moddasi (dalolatchi) bo'yicha huquqiy jihatdan baholanishi lozim. Ushbu qarash yuridik nuqtayi nazardan ishonchli ko'rinmaydi. Chunki bu mutaxassislar provokatorda ishtirokchilikning subyektiv tomoni (yagona qasd) belgilari amalda mavjud emasligini inobatga olmaydi (Moiseenko, 2014, p. 145). Jinoyatda ishtirokchilik deganda qonunan ikki yoki undan ortiq shaxsning yagona jinoyat sodir etishda qasddan birgalashib qatnashishi tushuniladi, bunda ushbu harakatlar aynan yagona oqibatga qaratilgan holda qasddan sodir etilgan bo'lishi kerak (Sidorenko & Kartavchenko, 2017, pp. 18–20). Ishtirokchilarning birgalikdagi harakatlari yagona jinoiy natijaga erishishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

Boshqalar esa jinoyat qonunchiligida quyidagi aniq ta'rifni mustahkamlashni taklif qiladi: "Jinoyatga provokatsiya qilish, ya'ni shaxs tomonidan huquqbuzarlik sodir etilganligi ko'rinishini sun'iy yaratish yoxud shaxsning jinoyat sodir etishdagi aybdorligi dalillarini uni keyinchalik fosh qilish maqsadida sun'iy ravishda yaratish yoxud shaxsni keyinchalik qonun oldida fosh qilish maqsadida jinoyat sodir etishga jalb qilish, agar bu xatti-harakatlar g'arazli yoki boshqa har qanday shaxsiy manfaatni ko'zlab sodir etilgan bo'lsa" (Otajonov, 2016, p. 14). Bu tushuncha haqiqatan ham ushbu hodisaning yuridik mohiyatini ochib beradi, biroq unga yanada aniqlik kiritishni taqozo etadi. Shuningdek, qonunchilikda barcha turdagi provokatsion harakatlar uchun alohida jinoiy javobgarlikni mustahkamlash zarur.

Ayni shu muhim jihatdan yondashganda huquqshunos S. Radachinskiy tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazish doirasidagi "huquqiy provokatsiya" shartlarini fanga kiritgan. Uning fikricha, shaxsning jinoyat sodir etishga qaratilgan o'z harakatlari ushbu qonuniy provokatsiyani amalga oshirish uchun asosiy obyektiv asos bo'lib xizmat qiladi. Jamiyatning qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qiluvchi shaxs, agar jinoiy xavfni bartaraf etishning boshqa yagona vositasi qolmagan bo'lsa, bevosita provokatsiya qilinayotgan shaxsga muayyan darajada zarar yetkazishi mumkin. Bunda yetkazilgan zarar miqdori albatta oldi olingan zarardan kamroq bo'lishi lozim. Agar huquq posboni tomonidan yetkaziladigan zaruriy zarar chegaralaridan qasddan chiqilsa, o'z navbatida, bu jarayon provokatorning

o'zini jinoiy javobgarligiga sabab bo'ladi. Biz S. Radachinskiyning tezkor-qidiruv doirasidagi ushbu yondashuviga qisman qo'shilamiz. Zero, tezkor faoliyat jarayonida "zararning o'zaro nisbatini" voqea joyida aniq o'lchashning imkoni har doim ham bo'lavermaydi, bu esa huquqni muhofaza qiluvchi xodimni ortiqcha cheklab qo'yishi mumkin. Shunga qaramasdan, uning g'oyasi muammoni huquqiy yechishdagi muhim qadamdir.

Tezkor-qidiruv faoliyatidagi g'ayrihuquqiy provokatsiya deganda esa tezkor xodim yoki unga ko'maklashayotgan shaxsning tezkor-qidiruv qonunchiligiga zid bo'lgan va bevosita tekshirilayotgan fuqaroning aybi dalillarini sun'iy yaratishga qaratilgan yoki uni qasddan jinoyat sodir etishga dalolat qiluvchi, undaydigan yoki jalb qiladigan hamda bunda ushbu shaxsning irodasini cheklaydigan va (yoki) g'ayrihuquqiy qilmish sodir etilishini ongli ravishda yengillashtiradigan harakatlari tushuniladi (Mukhamadjonov, 2011, p. 12). Shuningdek, provokatsiya qilinayotgan shaxsda ushbu huquqbuzarlik jinoyatiga nisbatan avvaldan shakllangan jinoiy niyatlarning mavjud emasligi buning zaruriy sharti hisoblanadi.

Huquqiy provokatsiyaning jinoyat qonunchiligida mustahkamlanishi, o'z navbatida, noqonuniy provokatsion harakatlar va maqbul tergov harakatlarining qonuniy shaklini tergov amaliyotida farqlash imkonini beradi. Chunki bugungi kunda sudlar tegishli jinoyat ishlarini ko'rib chiqishda ko'pincha faktik va yuridik holatlarni amaliyotda noto'g'ri talqin qiladi. Inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudi ham bunday qat'iy xulosaga aynan Xudobinning ishini o'rganishda kelgan. Ushbu ishning qisqacha holatlariga ko'ra, ichki ishlar organi xodimi T. ayblanuvchiga qo'ng'iroq qilib, o'zini xaridor qilib ko'rsatib, giyohvandlik vositalarini sotib olmoqchi ekanligini aytgan. Xudobin M. ismli shaxs bilan birga T. bilan uchrashgan, undan oldindan kelishilgan pul olib, G.dan 0,05 gramm geroin sotib olib kelgan. Uchrashuv joyiga qaytgach, Xudobin kutilmaganda ichki ishlar xodimlari tomonidan jinoyat ustida qo'lga olingan. Ushbu tezkor tadbir idoraviy tarkibiy bo'linmaning oddiy ma'muriy qarori bilan sanksiyalangan bo'lib, unda tadbirning "sinov tariqasida xarid qilish" sabablari hamda aniq maqsadlari haqida deyarli yuridik ma'lumot berilmagan va u hech qanday mustaqil sud yoki prokuror nazoratsiz yashirin o'tkazilgan. Yevropa sudi o'z xulosasida ta'kidlashicha, arizachi Xudobin ushbu voqeaga va jinoyatni sodir etgunga qadar hech qanday jinoiy o'tmishga hamda sudlanganlikka ega bo'lmagan. Xudobinning ehtimoliy noqonuniy faoliyati haqidagi axborotni xodim T. bergan bo'lib, uning o'zi politsiya bilan aynan qanday maqsadda hamkorlik qilish sabablari noma'lum edi. Ko'rinib turibdiki, provokatsiya tushunchasining qonunchilikda mustahkamlanmaganligi va qaysi provokatsion harakatlar qonuniy, qaysilari g'ayriqonuniy ekanligining aniq chegarasi yo'qligi O'zbekiston jinoyat qonunchiligidagi bo'shliqlardan biridir.

Olib borilgan barcha tahlillar natijasini umumlashtirib aytish mumkinki, xorijiy davlatlar qonunchiligi va amaliyoti provokatsiyaga, xususan, uning g'ayrihuquqiy shakliga nisbatan murosasiz pozitsiyani egallagan. Xalqaro inson huquqlari standartlari ham davlat tomonidan fuqaroni jinoyatga jalb qilish odil sudlov ruhiga butunlay zid ekanligini tasdiqlaydi. Ushbu tajribalarni inobatga olgan holda, milliy sud-tergov tizimimizga ham soxta dalillar va ongli undashlarni aniqlash imkonini beruvchi kafolatlarni tatbiq etish hayotiy zaruratdir. Shunday qilib, xorijiy davlatlar jinoyat qonunchiligida jinoyatga provokatsiya qilish instituti keng qamrovda va turlicha baholanadi. Jinoyat-huquqiy adabiyotlarda esa jinoyatga provokatsiya qilishning asl yuridik tabiati va uning huquq tizimidagi munosib o'rni borasida olimlar tomonidan hamon turli-tuman qarashlar bildirilmoqda. Ba'zi atoqli olimlar jinoyatga provokatsiya qilishni faqatgina qilmishning jinoiyligini butunlay istisno qiladigan holat nuqtayi nazaridan ko'rib chiqish zarur deb hisoblaydi. Jumladan, V.S. Komissarov va P.S. Yani

qayd etishlaricha, huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimlarining tizimli provokatsion-dalolatchilik faoliyatiga jinoyat qonunchiligida hali o'zining amaliy aksini topmagan, qilmishning jinoiyligini istisno qiladigan yangi holat sifatida qonunan qarash lozim (Komissarov, & Yani, 2010, p. 8). Shu bilan birga, olim V.N. Dodonov, bunga qarshi o'laroq, jinoyatga provokatsiya qilish aslo qilmishning jinoiyligini istisno qiladigan holat sifatida tan olinmasligini va bu yuridik xato ekanligini ta'kidlaydi (Dodonov, 2008, pp. 13–16).

O.S. Kapinus jinoyatga provokatsiya qilishni qilmishning jinoiyligini istisno qiladigan huquqiy holat sifatida tan olish imkoniyati haqidagi o'z nazariy pozitsiyasini qat'iy asoslab, qilmishning jinoiyligini istisno qiladigan har qanday qonuniy holat aslida zararli qilmishga nisbatan tashqi (yengib bo'lmas) omil bo'lib, uning mavjudligi ushbu qilmishni yuridik jihatdan oqlaydi yoki jamiyatga zarar yetkazishga qonuniy-yuridik ruxsat beradi, deb ko'rsatadi. Ayni paytda O.S. Kapinusning yozishicha, "Bizning tahlil etayotgan holatimizda bunday hal qiluvchi tashqi omil sifatida bevosita huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimlarining yashirin provokatsion faoliyati ishtirok etmoqda, ularning jismoniy va ruhiy aralashuvsiz ijtimoiy xavfli qilmish umuman sodir etilmagan bo'lardi. Bu vaziyat esa provokatsiya qilingan shaxs tomonidan yetkazilgan moddiy yoki ma'naviy zararni majburiy bosim ostida bo'lgan deb baholashga imkon beradi, bu tamoyil o'z o'rnida jinoyat qonunchiligida nazarda tutilgan, jinoiyligi istisno qilinadigan holatlarga o'xshash qilmishlar uchun xosdir" (Kapinus, 2014, pp. 62–70).

Shuningdek, ushbu o'rinda olim D.A. Doroginning pozitsiyasiga qo'shilamiz. Uning ta'kidlashicha, garchi "jinoyat sodir etishga provokatsiya qilish" jarayonida shaxsning qasdi tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarga ko'maklashayotgan shaxslarning ochiq aralashuvsiz yuzaga kelmagan bo'lsa-da, buni ro'kach qilib sodir etilgan amaldagi qilmishda ayb yoki subyektiv tomonning boshqa belgilari amalda mavjud bo'lmaydi (Dorogin, 2017, p. 39–52). Haqiqatdan ham hayotiy reallikda, provokatsiya qilingan shaxsning erkin irodasi qandaydir jismoniy zo'ravonlik bilan to'liq majburlanmagan bo'ladi, unda o'z xohishiga ko'ra jinoyatni sodir etish yoki bu fikrdan qaytib uni sodir etmaslik borasida doimo mustaqil tanlov imkoniyati saqlanib qoladi.

Jinoyatga provokatsiya qilishni qilmishning jinoiyligini istisno qiladigan holat sifatida baholash pozitsiyasidan tashqari, ba'zi huquqshunos olimlar jinoyatga provokatsiya qilish institutini bevosita jinoiy javobgarlikdan to'liq ozod qilish asosi sifatida amaldagi kodeksda mustahkamlashni taklif qiladi. Masalan, D.A. Dorogin ko'ra, asosan provokatsiya natijasida kelib chiqqan harakatlar uchun ayblanuvchiga nisbatan jinoiy javobgarlik yuzaga kelmasligi huquqiy jihatdan ayon haqiqatdir. Natijada yuridik jihatdan D.A. Dorogin shunday xulosaga keladiki, jinoyatga provokatsiya qilish hodisasi bu jinoyatning jazolanishi belgisini bartaraf etish bilan bevosita bog'liq bo'lgan, shaxsni jinoiy javobgarlikdan istisno qiladigan alohida, mustaqil huquqiy holatdir (Dorogin, 2017).

Shunday qilib, A.V. Tishchenkning fikricha, jiddiy provokatsiya ta'sirida sodir etilgan qandaydir jinoyatning ijtimoiy xavfliligining kamayishi pirovard natijada uni sodir etgan shaxsга tayinlanadigan jazosida so'zsiz yengillashish tomonga o'zgarish sifatida aks etishi kerakligi shubha tug'dirmaydi (Tishchenko, 2014, pp. 165–168). Y.V. Govoruxina ham, o'z navbatida, har qanday provokatsiya shaxsni jinoyat sodir etishga undalganligi uchun sudda jazoni yengillashtiruvchi holat sifatida ishtirok etishi mumkin deb hisoblaydi (Govorukhina, 2002, p. 9).

Bizning nazarimizda, quruq provokatsiya fakti o'z-o'zidan uning natijasida shaxs tomonidan sodir etilayotgan barcha jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasini doimiy ravishda, sezilarli darajada pasaytirishi bahsli va shubha tug'diradi. Sababi shaxsni tashqaridan

muayyan jinoyat sodir etishga qanchalik provokatsiya qilinganiga qaramay, provokatsiya qilingan shaxs baribir jinoyat qonuni bilan taqiqlangan ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etishga qaratilgan o'zining mustaqil jismoniy va ruhiy harakatlarini amalga oshiradi, bunda ushbu noqonuniy qilmishni sodir etishga nisbatan baribir shaxsda qasd mavjud bo'ladi. Lekin, shubhasiz, sudda ushbu qilmish aynan davlatning vakolatli shaxsi yoki unga ko'maklashuvchi shaxs tomonidan provokatsiya qilingan shaxs tomonidan sodir etilganligi faktini insoniylik va qonun prinsiplaridan kelib chiqib hisobga olmay iloji yo'q. Chunki agar o'sha paytda provokatsion harakatlar va shart-sharoitlar bo'lmagan taqdirda mazkur aybdor shaxs jinoyatni sodir etmagan bo'lishi ehtimoli yuqori baholanadi.

Provokatsiya qurboni bo'lgan shaxsni jinoiy javobgarlikdan ozod qilib yuborish amalda boshqa salbiy oqibatlarni, masalan, huquqiy nigilizm yoki jazosizlik sindromini keltirib chiqarishi mumkin. Zotan, shaxs jinoyat jarayonida baribir ongli iroda erkinligini qisman bo'lsa-da namoyon etadi. Shuning uchun ham, jinoyatga provokatsiya qilishni avvalo to'liq jinoiy javobgarlikdan ozod qilish asosi sifatida emas, balki asosan jazoni yengillashtiruvchi holat nuqtayi nazaridan ko'rib chiqish maqbul yechim bo'lar edi, deb hisoblaymiz. Jazoni yengillashtiruvchi holatlar ro'yxati qonunchilikda ochiq xarakterga ega bo'lishiga qaramay (Jinoyat kodeksining 55-moddasi ikkinchi qismi), bizningcha, "jinoyatning provokatsiya natijasida sodir etilishi" holatini Jinoyat kodeksining 55-moddasi birinchi qismida nazarda tutilgan, sud tomonidan majburiy tartibda hisobga olinadigan jazoni yengillashtiruvchi holatlar qatoriga kiritish maqsadga muvofiq. Bu borada A.M. Rustambayev ham "provokatsiya ta'sirida bosim ostida sodir etilgan jinoyatning pasaygan ijtimoiy xavfliligi pirovard amaliy natijada albatta uni sodir etgan shaxsning (provokatsiya qilinuvchining) jinoyat jazosida qonunan aks etishi, ya'ni uni yengillashtirishi kafolatlanishi kerak" deb hisoblaydi (Rustambaev, 2010, pp. 25–26).

Yuqoridagilar bilan mantiqan aytilganidek, jinoyat qonunchiligida jinoyatga provokatsiya qilishni jinoyatda ishtirokchilik institutidan farqlash masalalari ham ko'plab yuridik adabiyotlarda hamon bahs-munozarali hisoblanadi. O'zbekiston Jinoyat kodeksining 27-moddasi mazmuniga muvofiq, kamida ikki yoki undan ortiq o'zaro bog'langan shaxsning qasddan muayyan jinoyat sodir etishda ongli birgalashib qatnashishi ishtirokchilik deb baholanadi va topiladi. Bunda jinoyatdagi ishtirokchilarning barcha harakatlari har doim faqat yagona bitta jinoiy natijaga erishishga birgalikda yo'naltirilgan bo'lishi majburiy shart bo'lishi kerak. Ushbu to'g'ri pozitsiyaga rossiyalik A.A. Masterkov ham qo'shiladi. O'z navbatida, u ushbu jarayonda provokatsiya deganda aynan boshqa begunoh yoki ikkilanib turgan shaxsni keyinchalik faqat uning o'zi uchun jiddiy noxush huquqiy oqibatlar kelib chiqishiga sovuqqonlik bilan sabab bo'lish maqsadida jinoyat sodir etishga ongli jalb qilishni tushunishni taklif qiladi (Masterkov, 2000, p. 9). Bunda mazkur muallif o'z o'rnida jinoyatga provokatsiya qilish hodisasi asosan provokatorning o'yindagi roliga qarab, Jinoyat kodeksining 28-moddasi umumiy qoidalariga muvofiq qandaydir jinoiy javobgarlikka sabab bo'lishi kerakligini nazariy aniqlashtiradi.

Shunday qilib, provokatsiyada an'anaviy ishtirokchilikdan farqli o'laroq, ishtirokchilar doimo bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan tubdan turli natijalarga erishishga intiladi. Haqiqiy provokatsiya bu bir shaxsning boshqa bir shaxsdan doimo sir tutilgan harakatlarini nazarda tutadi va u aslo ishtirokchilarning birgalikdagi yagona jinoiy qasdi bilan qamrab olinmaydi. S.N. Radachinskiyning qayd etishicha, bu kabi vaziyatlarda huquqiy jihatdan dalolatchilik va umuman ishtirokchilik yuzaga kelmaydi. Sababi oddiy: "ushbu huquqbuzarlik harakatlarining har bir alohida ishtirokchisi doimo mustaqil, maqsadlari mos kelmaydigan, hattoki bir-biriga

qarama-qarshi keladigan natijaga erishishga harakat qiladi” (Radachinskiy, 2011, p. 25).

Yana shuni ta’kidlash joizki, jinoyat huquqi prinsiplariga binoan shaxsning har qanday jinoyat sodir etishga bo’lgan qasdi o’z tarkibiga albatta irodaviy lahzani (ya’ni erkin qarorni) ham o’z ichiga olishi kerak (Moiseenko, 2014, pp. 143–147). Amaliyotda jinoyatga provokatsiya qilish jinoiy jarayonlari amalga oshirilayotganda, buni o’z manfaati yo’lida amalga oshirayotgan shaxsning (tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarga ko’maklashayotgan shaxs) asosiy xohishi, birinchi navbatda provokatsiya qilinayotgan shaxsni kelgusida huquqni muhofaza qiluvchi organlar oldida qonunbuzar sifatida fosh qilishga yo’naltirilgan bo’ladi (Dizer, 2012, p. 9).

Xulosa

Yuqorida bayon etilgan huquqiy faktlardan kelib chiqib, shunday xulosaga kelish mumkinki, amalda jinoyatga provokatsiya qilish hodisasi jinoyatda ishtirokchilikning dalolatchi kabi turi emas, balki bu o’zining alohida yuridik xususiyatlari va mezonlariga ega bo’lgan murakkab hodisadir. Shunday qilib, milliy jinoyat qonunchiligida “jinoyatga provokatsiya qilish” tushunchasining hanuzgacha mavjud emasligini hamda yuqorida biz tahlil qilgan barcha xalqaro va nazariy mezonlarni hisobga olgan holda, mazkur masalaning O’zbekiston Jinoyat kodeksining Maxsus qismida bevosita alohida modda ko’rinishida mustahkamlanishi to’g’ri va maqsadga muvofiq yechim hisoblanadi.

Jinoyatga provokatsiya qilishning ijtimoiy xavfliligi shundaki, amalda bunday harakatlar bilan nafaqat davlat mansabdor shaxslarining, xodimlarning va davlatning obro’siga putur yetkaziladi, balki inson huquqlari nuqtayi nazaridan fuqaro ustidan jinoyat ishini qo’zg’atish va ushbu yuridik jarayonni noqonuniy yuritish uchun davlat xizmatchilari tomonidan butunlay sun’iy ravishda soxta asos yaratiladi.

Olib borilgan tadqiqot va ilmiy tahlillar natijasida, jinoyat huquqida jinoyatga provokatsiya qilish institutining qonuniy va huquqiy tabiatini amaliy jihatdan aniqlashtirish hamda bevosita O’zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligini bugungi kun talablariga mos takomillashtirish yuzasidan quyidagi xulosa, taklif va qonunchilik tavsiyalarini ilgari surish mumkin. Mazkur taklif etilayotgan normalarning amaliyotga kelgusida joriy etilishi joriy tadqiqotda yoritilgan va aniqlangan barcha huquqiy hamda amaliy nomuvofiqliklarni sud jarayonlarida samarali bartaraf etishga xizmat qiladi.

Birinchidan, jinoyatga provokatsiya qilish huquqiy hodisasi yuridik amaliyotda ishtirokchilikning bir turi bo’lgan jinoyatga dalolat qilishdan mohiyatan farq qiladi. Ishtirokchilikda jinoyatdagi barcha ishtirokchi taraflar faqat yagona jinoiy natijaga erishishga intilsa, provokatsiya holatida esa provokatorning maqsadi umuman jinoyatning o’zi sodir etilishi emas, balki ma’lum bir shaxsni aybdor sifatida fosh qilish va shuning orqasidan bevosita unga nisbatan noxush yuridik oqibatlar keltirib chiqarishdan iboratdir. Aynan shu sababli, amaliyotda provokatsiyani shunchaki O’zbekiston JK 28-moddasi asosida dalolatchi sifatida kvalifikatsiya qilish nazariy va ilmiy jihatdan xato bo’ladi.

Ikkinchidan, jinoyat qonunchiligidagi mavjud bo’shliqni to’ldirish va bu turdagi ijtimoiy xavfli qilmishlarning oldini olishni kafolatlash maqsadida amaldagi Jinoyat kodeksini “provokatsiya” tushunchasini o’zida ifoda etadigan va uning mohiyatini ochadigan 30¹-modda bilan to’ldirish lozim. Ushbu norma provokatsiya jarayonini ishtirokchilikdan ajratib olishga va sudlarda unga adolatli, mustaqil huquqiy baho berishga xizmat qiladi:

“30¹-modda. Jinoyatga provokatsiya qilish

Maxsus vakolatga ega mansabdor shaxs yoki uning topshirig’i bilan yoxud ko’magida harakat qilayotgan shaxslar tomonidan jinoyatga aloqador emasligi oldindan ayon bo’lgan

shaxsni obro'sizlantirish, jinoiy ta'qib qilish yoki ayblovning sun'iy dalillarini yaratish maqsadida ijtimoiy xavfli qilmishga g'ayriqonuniy ravishda undash jinoyatga provokatsiya qilish deb topiladi. Jinoyatga provokatsiya qilish jinoyatda ishtirokchilikni tashkil etmaydi va ushbu kodeksning Maxsus qismida nazarda tutilgan hollarda javobgarlikka sabab bo'ladi".

Uchinchidan, maxsus vakolatga ega mansabdor shaxslarning tezkor-qidiruv faoliyati sohasidagi qonuniy faoliyatini huquqiy jihatdan kafolatlash maqsadida jinoyat qonunda huquqiy provokatsiyaning tushunchasini va uning huquqiy chegaralarini qonunda belgilash taqozo etiladi. Bunday chora sud-huquq amaliyotida huquqni muhofaza qiluvchi organlarining qonuniy tezkor tadbirlarini (masalan, tekshirish uchun nazorat ostida xarid qilish va h.k.) qonunga xilof bo'lgan provokatsiyadan farqlashga yordam beradi. Shu munosabat bilan Jinoyat kodeksining Umumiy qismini quyidagi mazmundagi 37¹-modda bilan to'ldirish taklif etiladi:

"37¹-modda. Huquqiy provokatsiya

Maxsus vakolatga ega mansabdor shaxs yoki ularga ko'maklashayotgan shaxslar tomonidan o'z xizmat yoxud qonuniy burchini bajarish doirasida, agar tekshirilayotgan shaxsda haqiqatan jinoyat sodir etishga nisbatan hech qanday tashqi bosimsiz avvaldan shakllangan qasd mavjud bo'lsa va bunday jinoiy xavfni o'sha vaziyatda boshqa biror vositalar bilan bartaraf etib bo'lmasa, ushbu ijtimoiy xavfli qilmishni fosh etish va uni sodir etgan shaxsni ushlash maqsadida majburan amalga oshirilgan harakatlar natijasida qonun bilan qo'riqlanadigan huquq va manfaatlarga zarar yetkazgan holda sodir etilgan qilmish jinoyat deb topilmaydi.

Agar tekshirilayotgan shaxsni maxsus vakolatga ega mansabdor shaxsga ko'maklashayotgan shaxs tomonidan bila turib jinoyat sodir etishga og'dirish yoki undash harakati amalda ushbu jinoyat sodir etilmagan yoki tezkor tadbir davomida provokatsiya qilinayotgan shaxsning irodasi cheklangan bo'lsa yoxud unda bunday qilmishga oldindan shakllangan jinoiy niyat mavjud bo'lmasa, bunday vaziyatda huquqiy provokatsiya chegarasidan chetga chiqilgan deb topiladi va bunda aybdor shaxslar ushbu kodeksning Maxsus qismida nazarda tutilgan hollarda javobgarlikka sabab bo'ladi".

To'rtinchidan, yashirin provokatsiya ta'sirida adashib jinoyat sodir etgan shaxsning aybini individuallashtirish va unga yengillik berish maqsadida Jinoyat kodeksi 55-moddasining birinchi qismini quyidagi mazmundagi "i¹" bandi bilan to'ldirish taklif etiladi:

"i¹) ijtimoiy xavfli qilmishni uning provokatsiyasi oqibati va natijasida sodir etish".

Beshinchidan, jamiyatda jinoyatga qonunga xilof ravishda sun'iy provokatsiya qilganlik uchun aybdorlarga nisbatan javobgarlikni belgilovchi quyidagi mazmundagi 230³-modda bilan to'ldirish maqsadga muvofiq:

"230³-modda. Qonunga xilof ravishda jinoyatga provokatsiya qilish

Qonunga xilof ravishda jinoyatga provokatsiya qilish, ya'ni shaxsni obro'sizlantirish, unga tahdid qilish, sun'iy dalillarini yaratish va boshqa past niyatlarda ta'qib qilish, pora evaziga og'dirib olish, aldash va ruhiy yoki jismoniy ta'sir o'tkazish yo'li bilan jinoyatga aloqasi yo'qligi oldindan ayon bo'lgan shaxsga nisbatan ijtimoiy xavfli qilmishni sun'iy yuzaga keltirish hamda bunday shaxsni jinoiy javobgarlikka tortish maqsadida jinoyat sodir etishga provokatsiya qilish –

bazaviy hisoblash miqdorining bir yuz ellik baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki muayyan huquqdan mahrum etib, bir yildan uch yilgacha muddatga ozodlikni cheklash yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat og'ir yoki o'ta og'ir ijtimoiy xavfli qilmish sodir etganlikda ayblab yoki bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan bo'lsa, xuddi shuningdek, bunday qilmish og'ir oqibatlariga olib kelgan bo'lsa, –

besh yildan sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

REFERENCES

Dizer, O. A. (2012). *Provocation of crime: Criminal law aspect* [Abstract of the Candidate dissertation]. Omsk.

Dodonov, V. N. (2008). Provocation of crime in modern criminal law. *Bulletin of the Academy of the Prosecutor General's Office of the RF*, (3), 13–16.

Dorogin, D. A. (2017). *Provocation of crime as a circumstance excluding liability*. In *Current problems of criminal law, criminology and penal enforcement law* (pp. 39–52). RSUJ.

French Republic. (1994). *Criminal Code of France*. <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018>

Govorukhina, E. V. (2002). *Concept and legal consequences of provocation in criminal law* [Abstract of the Candidate dissertation]. Rostov-on-Don.

Kapinus, O. S. (2014). ECHR practice on provocation of crime. *Laws of Russia*, (12), 62–70.

Komissarov, V. S., & Yani, P. S. (2010). Provocative instigation of bribery as a circumstance excluding liability. *Legality*, (9), 7–18.

Kozochkin, I. D. (2025). *Criminal law of the United States*. Yurait.

Krylova, N. E., Golovanova, N. A., & Kozochkin, I. D. (2023). *Foreign criminal law: General part*. Yurait.

Masterkov, A. A. (2000). *Criminal-legal and criminological aspects of provocative activity* [Abstract of the Candidate dissertation]. Vladivostok.

Moiseenko, M. I. (2014). Subjective aspect of mediation in bribery. *Gaps in Russian Legislation*, (1), 143–147.

Mukhamadjonov, S. S. (2011). *Topical issues of complicity in criminal liability individualization* [Abstract of the Doctoral dissertation]. Tashkent.

Narmanova, K. E. (2025). *Qualification features of crimes committed in complicity* [Abstract of the Doctoral dissertation]. Tashkent.

Nematov, J. A. (2008). *Criminal-legal and criminological problems of combating transnational organized crime* [Abstract of the Doctoral dissertation]. Tashkent.

Otajonov, A. A. (2016). *Improving criminal liability for complicity crimes* [Abstract of the Doctoral dissertation]. Tashkent.

Radachinskiy, S. N. (2011). *Provocation of crime as a complex institute of criminal law: Problems of theory and practice* [Abstract of the Doctoral dissertation]. Nizhny Novgorod.

Republic of Georgia. (1999). *Criminal Code of Georgia*. <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=254>

Republic of Spain. (1995). *Criminal Code of Spain*. <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923>

Russian Federation. (1996). *Criminal Code of the Russian Federation*. https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397073

Rustambaev, A. M. (2010). *Improvement of criminal legislation and law enforcement practice in combating group crime* [Abstract of the Candidate dissertation]. Tashkent.

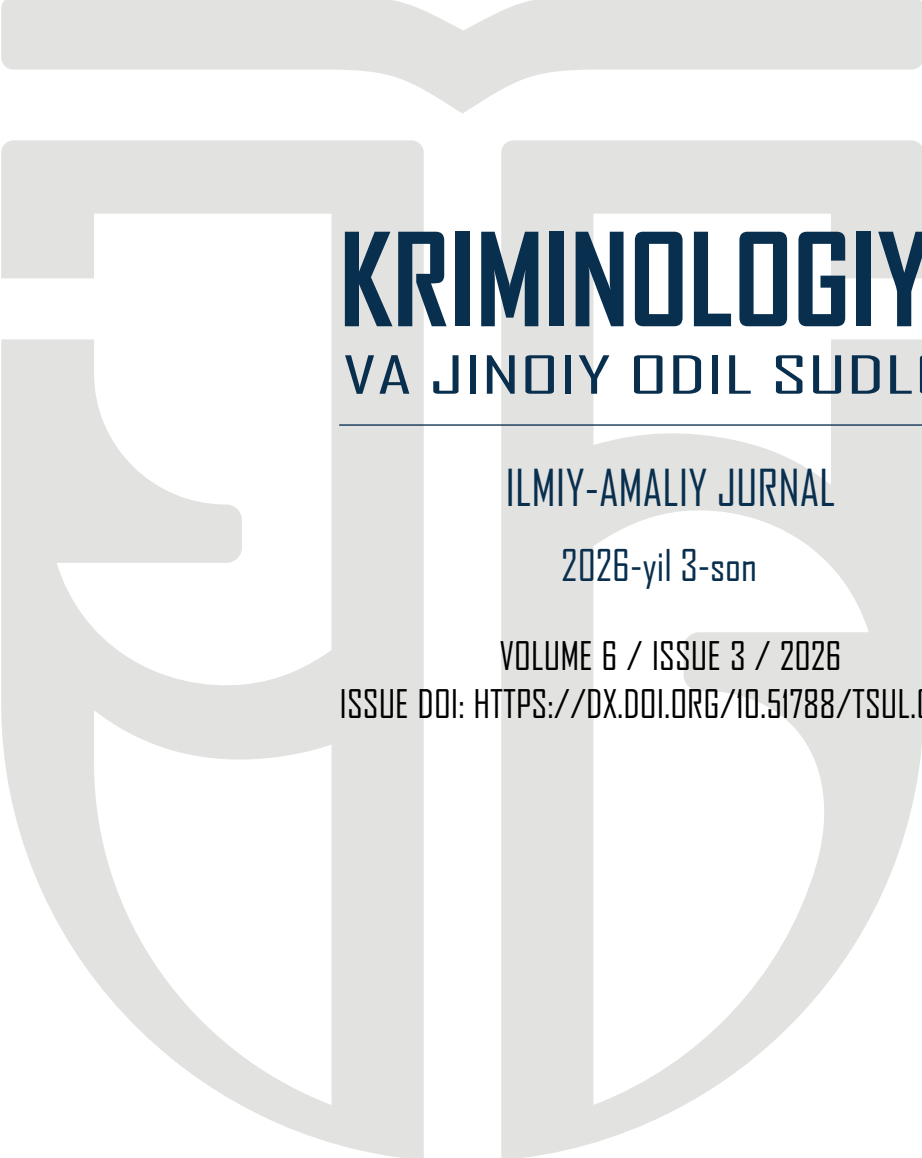
Sidorenko, D. A., & Kartavchenko, V. V. (2017). *Types of accomplices in crime*. In *Science today: facts, trends, forecasts* (pp. 18–20). Disput.

Sidorenko, E. A. (2014). The objective aspect of the crime under Article 291.1 of the Criminal Code of the Russian Federation. *Gaps in Russian Legislation*, (2), 154–158.

Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. (1999). *On judicial practice in bribery cases (Resolution No. 19)*. <https://lex.uz/docs/1449106>

Tishchenko, A. V. (2014). Provocation as a mitigating circumstance. *Theory and Practice of Social Development*, (8), 165–168.

Yakubov, S. A. (2007). *Provocation of crime (statement of the problem)*. Academy of the Ministry of Internal Affairs of Uzbekistan.

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2026-yil 3-son

VOLUME 6 / ISSUE 3 / 2026

ISSUE DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.CCJ.63](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.CCJ.63)